

Den gode vaskeren

Betalt vasking i hjemmet som motiv i to bildebøker for barn

Ingrid Nestås Mathisen

«Er dere rike, eller, siden dere skal ha vaskedame?». Spørsmålet faller på det første oppslaget i Anna Fiskes bildebok *Vaskedamen*.¹ Men barnet Lotten svarer troskyldig: «Eh, nei, mamma og pappa blir så slitne av å jobbe, og så er det så mye mas med to barn». Denne korte replikkvekslingen kan sies å invitere leseren til blant annet å reflektere over hvem det er som kan betale for vasking, at det finnes forventninger om hvor rent et hjem skal være, og hvilken verdi og status barn kan oppleve å ha i en familie. Å ha muligheten til å betale for vasking i hjemmet impliserer et økonomisk overskudd, som eventuelt kan leses inn i en klassekontekst. Klassedynamikk blir nok mer eksplisitt utforsket i Uje Brandelius og Clara Dackenberg's bildebok *Hemma hos Harald Henriksson*, der renholdsarbeideren også er en sentral karakter.² Den økonomiske ulikheten mellom kvinnen som betaler for vasking, og kvinnen som utfører vaskingen, er sentral i bokas handling.

I denne artikkelen vil jeg se nærmere på hvordan det fortelles om betalt vasking i hjemmet i de to nevnte bildebøkene. I *Hemma hos Harald Henriksson* er vaskingen viktig i plotet, men skjer i bakgrunnen, mens vaskingen i *Vaskedamen*

¹ Anna Fiske, *Vaskedamen* (No Comprendo Press, 2015). Alle henvisinger til *Vaskedamen* er til denne utgaven.

² Uje Brandelius og Clara Dackenberg, *Hemma hos Harald Henriksson* (Lilla pirat förlaget, 2018). Alle henvisinger til *Hemma hos Harald Henriksson* er til denne utgaven.

er en sentral og mye omsnakket aktivitet. Jeg spør: Hvilken synlighet og status har vasking og vaskeren i de to bildebøkene?

Begge de to kvinnelige renholdsarbeiderne blir, på hver sin måte, skrevet frem som helter. Derfor vil jeg også se på hvilke verdier vaskeren forvalter og formidler. Dette vil jeg avslutningsvis diskutere i sammenhengen med den britiske sosiologen Beverley Skeggs sitt begrep om respektabilitet, som handler om behovet for å fremstå rettskaffen, ren og redelig.³

Barnet, en prekær protagonist?

I denne artikkelen gjør jeg en motivanalyse av renholdsarbeideren i to bildebøker for barn og ser blant annet på betydningen yrkesutøveren og yrkesutøvelsen har for to barnekarakterers forståelse av seg selv.

Det er relevant å legge merke til hvilke yrker som får plass i kunsten og i litteraturen. Hvem blir portrettert? Hva og hvordan blir det fortalt om dem som portretteres? Som forskere bør vi studere med hvilke ord og i hvilken form disse estetiske representasjonene skjer, også i barnelitteraturen. Den kulturen barn omgir seg med, er helt sentral for hvordan barnet forstår ulike funksjoner og sammenhenger i verden. Litteratur er en kilde for barnet ikke bare til å forstå seg selv, sine nære omgivelser og hverdagen, men også til å forme kunnskap om og forståelse av større strukturelle, politiske og kulturelle sammenhenger i samfunnet og verden. I så måte er jeg på linje med Kimberley Reynolds' påstand om at barnelitteratur har et radikalt og omformende potensial. Hun undersøker og kartlegger hvordan litteratur for barn nettopp motiverer til å nærme seg ideer og spørsmål fra nye perspektiver og på en måte som kan føre til endringer.⁴

I flere Fafo-rapporter fra 2010-tallet betones det at renholdsbransjen over tid har tiltrukket seg useriøse aktører på grunn av lav grad av oppfølging og kontroll fra myndighetenes side.⁵ Samfunnsforskere peker på at oppslagene om «svart arbeid,

³ Beverley Skeggs, *Formations of Class and Gender: Becoming Respectable* (London: Sage, 1997).

⁴ Kimberley Reynolds, *Radical children's literature: future visions and aesthetic transformations in juvenile fiction*. (Palgrave Macmillan, 2007). https://doi.org/10.1057/9780230206205_7.

⁵ Sissel C. Trygstad, Mona Bråten, Kristine Nergaard og Anne mette Ødegård, *Vil tiltakene virke? Status i renholdsbransjen* (2012). https://www.faf.no/media/com_netsukii/20286.pdf

Sissel C. Trygstad, Rolf K. Andersen, Bård Jordfald og Kristine Nergaard. *Renholdsbransjen sett nedenfra* 2018 <https://www.faf.no/images/pub/2018/20675.pdf>

skatteunndragelser, sosial dumping og slaveliknende tilstander har vært mange».⁶ I sektoren forekommer det korttidskontrakter og tilsetninger gjennom bemanningsbyrå, og det er et lavtlønnet yrke. Alt dette kjenner vi igjen som trekk ved det Guy Standing betegner som arbeidsutrygghet, som han igjen knytter til prekariatet.⁷ I denne artikkelen skal jeg ikke oppholde meg ved diskusjoner om prekariat som en relevant klassebetegnelse, men avgrenser meg til å si at i vår sammenheng er begrepet prekarisering, slik forskerne Janne Glerup, Birger Steen Nielsen, Peter Olsén og Niels Warring beskriver det, relevant:

Prekarisering har sit centrum i det samfundsmæssige arbejdes indretning og kvalitet, men angår ikke alene arbejdet. Således hører fx også muligheder, rettigheder og sikring i forhold til sygdom, boligstandard, deltagelse i det sociale og kulturelle liv – altså velfærdsrettigheder – med.⁸

De skriver også at prekarisering handler om «at menneskers samfundsmæssige eksistensvilkår gøres systematisk usikre».⁹ Det prosessuelle og strukturelle som denne begrepsvarianten impliserer, åpner for å se breiere på konsekvensene som arbeidsforholdene fører til. Renholdsarbeidets innretning kan for eksempel ha konsekvenser for arbeidstakerens økonomi, helse, kosthold, levestandard, fritid, bomiljø og så videre. Den prekariseringen som kjennetegner midlertidige, lavtlønnede og utsatte arbeidstakere, preger altså også familien ellers og selvsagt barn i særdeleshet. Barnet, som kan sies å være sårbar og utsatt i en generell, eksistensiell og Butlersk betydning, kan få sin prekaritet forsterket når foresatte er i prekært arbeid, i Standings betydning. Det er vanskelig for barnet å handle på måter som kompenserer for prekariseringen som oppstår som konsekvens av de foresattes tilknytning til arbeidsmarkedet.

I *Hemma hos Harald Henriksson* er hovedpersonen barn av den yrkesutøvende vaskeren, og som vi skal se, er det et viktig poeng i bildeboka å få frem hvilke økonomiske vilkår som kjennetegner barnets liv. I *Vaskedamen* er det ikke en

⁶ Trygstad, Andersen, Jordfald og Nergaard, *Renholdsbransjen sett nedenfra*. <https://www.fao.no/images/pub/2018/20675.pdf> 7.

⁷ Guy Standing, *Prekariatet. Den nye farlige klassen*, Rune Salomonsen overs. (Oslo: Res Publica, [2011], 2014), 39.

⁸ Janne Glerup, Birger Steen Nielsen og Peter Olsén og Niels Warring, *Prekarisering og akademisk arbejde*. (Frydenlund Academic, 2018), 9.

⁹ Glerup, Steen Nielsen, Olsén og Warring, *Prekarisering og akademisk arbejde*, 9.

familiær relasjon mellom den voksne vaskeren og barnet, men bildeboka antyder at renholdsyrket kanskje går ut over egen helse.

Selv om det er den voksne som er den yrkesutøvende, er det barnet som er protagonisten i begge de aktuelle bildebøkene. Det er barnekarakteren leseren følger, det er barnekarakteren som går gjennom en utvikling eller lærer noe om seg selv, det er hos barnekarakteren sympatien plasseres, og det er derfor denne karakteren leseren ønsker skal lykkes med prosjektene sine. Samtidig skal vi legge merke til barnets blikk på og forståelse av den voksnes yrkesutøvelse, og vi skal se at relasjonen til den voksne renholderen på ulike måter er avgjørende for hvordan barnekarakteren forstår seg selv og sin egen livssituasjon.

Vaskediskurser

I artikkelen «Precarious, Heroes and the Art of Cleaning: Reading ‘Cleaning Women’» argumenterer Annika Olsson for at det har skjedd et skifte i diskursen om renholdspersonell.¹⁰

The old discourse is underpinned by the idea that cleaners work hard for their money under precarious conditions but are unable to represent themselves in any sense whatsoever. The new discourse promotes the cleaner as a strong and admirable protagonist, a highly capable individual, a hero who overcomes every obstacle, and who, undoubtedly, can represent herself as well as others.¹¹

Olsson studerer ikke barnelitteratur, men et utvalg «popular narratives» med eksempel fra rapportbøker, romaner, film og tv-serier. Utvalget er ikke avgrenset til Skandinavia, og et sentralt poeng hos Olsson er at rengjøring, både som handling og profesjon, nå er mer synlig i kulturen enn tidligere, og at dette er sentralt for både politisk og estetisk representasjon.¹²

La oss ta et historisk tilbakeblikk. Åse Hiort Lervik ser på eksempel fra skandinavisk skjønnlitteratur for voksne fra 1881–1973 i artikkelen «Hushjelper i skandinavisk

¹⁰ Annika Olsson, «Precarious, Heroes and the Art of Cleaning: Reading ‘Cleaning Women.’», i *Performative Representation of Working-Class Laborers*, Jennifer Vanderpool and Colin Gardner red. (Switzerland: Palgrave Macmillan, 2024), 81–94. https://doi.org/10.1007/978-3-031-54880-2_6.

¹¹ Olsson, «Precarious, Heroes and the Art of Cleaning: Reading ‘Cleaning Women’», 81.

¹² Olsson, «Precarious, Heroes and the Art of Cleaning: Reading ‘Cleaning Women’», 92–93.

litteratur».¹³ Olssons påstand om at vaskerens perspektiv har blitt undertrykt i kulturen, kan sies å bekreftes av Lerviks analyser. Lervik kommenterer fremstillinger av hushjelpkarakterer som har blitt skildret som «skyggevesen»,¹⁴ blir nedgradert,¹⁵ blir utnyttet og sett og skildret «utenfra eller ovenfra. De gjennomgår ingen utvikling, de er typer mer enn individer».¹⁶ Lervik peker på at hushjelper og tjenestepiker tidligere har fungert som statister i borgerlige drama, og at den usynligheten som skulle kjennetegne deres virke, også førte til at karakterene ikke en gang ble ført opp på karakterlisten.¹⁷ Arbeidet som tjenestepike og hushjelp var også kjennetegnet av at kvinnene ikke bare hadde solgt arbeidskraften sin, men også fritiden sin, da de arbeidet og bodde samme sted.¹⁸ Dette gjorde at muligheten til å stå opp for rettene sine eller til å organisere seg i et arbeiderfellesskap var svake. Kanskje kan man å si at vaskearbeiderens, og deriblant hushjelpens, posisjon og situasjon historisk har vært kjennetegnet av en utsatthet eller prekaritet som har gjort det vanskelig å inngå i et solidarisk orientert proletariat. Renholderen som arbeider i private hjem, har en ensom eller isolert hverdag som nettopp utfordrer et organisert og konkret (arbeider)fellesskap.

Både Lerviks studie av noe eldre litteratur og Olssons beskrivelse av den gamle vaskediskursen sier oss at vasking har vært en usynliggjort oppgave. Men hvordan ser det ut i samtidslitteraturen? Og mer konkret, hvordan ser dette ut i nyere bildebøker for barn?

Vaskebøkernes resepsjon

Hemma hos Harald Henriksson ble nominert til Augustpriset i 2018. Begrunnelsen for nominasjonen beskriver bildebokas kvaliteter, både når det gjelder form og innhold presist:

¹³ Åse Hiorth Lervik, «Hushjelper i skandinavisk litteratur», i *Arbeiderklassekvinner i litteraturen: en artikkelsamling*, Anne-Cathirine Andersen, Gerd Bjørnhovde, Ingvild Broch, Åse Hiort Lervik, Astrid Lorenz, Torill Steinfeld og Synnøve des Bouvrie Thorsen red (Tromsø: Universitetsforlaget, 1982) 22–43.

¹⁴ Lervik, «Hushjelper i skandinavisk litteratur», 29.

¹⁵ Lervik, «Hushjelper i skandinavisk litteratur», 29.

¹⁶ Lervik, «Hushjelper i skandinavisk litteratur», 20.

¹⁷ Lervik, «Hushjelper i skandinavisk litteratur», 22.

¹⁸ Lervik, «Hushjelper i skandinavisk litteratur», 24.

Det här är bilderboken som ger ordet klassresenär en ny innebörd då barnet följer med sin mamma på städjobb i ett köpstarkt och politiskt medvetet medelklasshem. Läsaren tas från miljonprogram till medelklassidyll, och in sipprar längtan efter något mer och annat. Bild-berättandet är ekonomiskt och underskruvat, långt från den politiska barnbokens plakatkunst, och tvärtom tillåts barnets blick styra läsningen. Sällan har barnfattigdom skildrats så subtilt och med så utsökt öga för drabbande detaljer.¹⁹

Omtalen pekar på bildebokas klassesmatikk og bokas politiske potensial og løfter dette frem som bokas styrke.

Selv om bildeboka er relativt ny, har den allerede en forskningsresepjon. Katarina Åkerholm og Heidi Höglund har gjort en studie der de leser bildeboka med ungdommer.²⁰ Åkerholm og Höglund er opptatt av hvordan leserne forhandler med det ubestemmelige og komplekse i teksten. Det viser seg at elevene nettopp er opptatt av bokas samfunnsrelevans og politiske brodd og diskuterer klassesmatikken i boka i relasjon til det politiske partiet Sverigedemokraterna.

Lydia Wistisen inkluderer *Hemma hos Harald Henriksson* som en av flere bøker i artikkelen «Har du inga gummistövlar? Fattigdom i 2010-talets svenska bilderbok».²¹ Wistisen peker på bildebokas potensial og vilje til «att transformera läsaren», i Kimberley Reynolds' forstand. Hun betoner hvordan bildeboka turnerer fattigdomsmotivet, og argumenterer for at det moralske dilemmaet, hvordan skal man stille seg til barnets tyveri av Harald Henrikssons lekefigur, åpner for ettertanke.²² *Hemma hos Harald Henriksson* er også i Kristina Hermanssons materiale i artikkelen «Revolution or diversity?».²³ Hermansson er opptatt av hvordan klasse manifesteres verbalt og visuelt. I sine analyser vektlegger hun det politiske potensialet i bildebokas estetiske strategier. Jeg går i dialog med både Wistisens og Hermanssons analytiske poeng i min egen analyse. Jeg er, som Wistisen og Hermansson, interessert i beskrivelsen av de

¹⁹ <https://augustpriset.se/prisnom/2018/>

²⁰ Katrina Åkerholm og Heidi Höglund. «Möte Med Det Obestämbara: Ungdomars Tolkningsförhandlingar Med Bilderboken *Hemma Hos Harald Henriksson*.» *Acta Didactica Norden* 16 (3), 2022. <https://doi.org/10.5617/adno.8720>.

²¹ Lydia Wistisen, «Har du inga gummistövlar? Fattigdom i 2010-talets svenska bilderbok.» *Barnboken* 42: 1, 2019. <https://doi.org/10.14811/clr.v42i0.405>.

²² Wistisen, «Har du inga gummistövlar? Fattigdom i 2010-talets svenska bilderbok», 9.

²³ Kristine Hermansson «Revolution or diversity? Aesthetic and political manifestations of class in three Swedish radical picturebooks from the 2000s and 2010s» *The Nordic Journal of Aesthetics*, No 60 (2020), 92–115). <https://doi.org/10.7146/nja.v29i60.122843>

sosioøkonomiske variasjonene. Jeg vil i tillegg se på usynliggjøringen og synliggjøringen av det konkrete arbeidet, vaskingen. Det at karakterene inngår i et arbeidsgiver- og arbeidstakerforhold, er en sentral del av verdiforhandlingen i boka.

Anna Fiskes *Vaskedamen* har meg bekjent ikke tidligere blitt gjenstand for forskning, men på *Periskop*, et nettsted for kritikk av kunst for barn og unge, skriver sosiologen Lisbeth Fullu Skyberg og samfunnsgeograf Karl Fredrik Tangen en formidlingsartikkel om vaskings plass i samfunnet og i familien. De peker på at Fiske lar vaskingen bli utgangspunkt for utforskning av eksistensielle spørsmål og begrunner dette med at: «[S]pørsmål om vasking også er spørsmål om moral og samfunnssyn».²⁴ Slik peker de nettopp på bildebokas svært eksplisitte fremvisning av vasking som oppgave og yrke.

For di Fiske er en etablert forfatter og illustratør, ble boka anmeldt i flere medier da den kom ut i Norge i 2015. *Dagbladets* anmelder Geir Ramnefjell innrømmer at han begynte å lese boka med en viss skepsis: «Jeg var redd for en slitsom og politisk ladet moralfortelling om arbeidsfolk og herre/tjener-relasjoner», men Ramnefjell legger fort til at frykten var ubegrunnet, og han slår fast at Fiske er en ualminnelig begavet illustratør, tegneserieskaper og forfatter.²⁵ Liv Mossige anmeldte *Vaskedamen* i *Dagsavisen*.²⁶ Hun kommenterer relasjonen mellom barnekarakteren og renholdsarbeideren, som i *Vaskedamen* er en eldre dame. Mossige vektlegger at Fiske klarer å skildre vanskelige følelser, «ved usentimentalt, men ufravikelig å være på barnets og den gamle kvinnens side». Å legge merke til hvor sympatien plasseres, impliserer også en betoning av fellesskapet mellom barnet og arbeideren. Jeg vil i analysen se nærmere på hvordan Fiske i *Vaskedamen* utforsker hvordan karakterer som på ulike måter er underordnet og nedvurdert, kan anerkjenne og styrke hverandres egenverdi.

På jobb eller besøk hos Harald Henriksson?

Bildeboka *Hemma hos Harald Henriksson* handler om en jente som gleder seg til å tilbringe dagen i huset til kompis sin, Harald. Å komme seg dit er en hel liten

²⁴ Lisbeth Fullu Skyberg og Karl Fredrik Tangen, «Vask som sivilisasjon» <https://periskop.no/vask-som-sivilisasjon/> publisert: 2015-06-22. Hentet: 2025-11-28.

²⁵ Geir Ramnefjell, anmeldelse av *Vaskedamen*. *Dagbladet* 2015-05-26 «Vasker reint».

²⁶ Liv Mossige, anmeldelse av *Vaskedamen*. *Dagsavisen*, 2015-05-13 «Tegnet hverdagsorg»

reise, hun og mora går et stykke til fots, de tar to forskjellige undergrunnsbaner og to forskjellige busser. På veien går de to forbi en lekebutikk der jenta ser en lekefigur som hun ønsker seg, men hun vet at den er dyr og unnlater å nevne figuren for mora. Når de kommer frem til kompisens hus, begynner jenta og Harald Henriksson straks å leke. De leker sammen nesten hele dagen, utenom en liten periode da Harald vil spille dataspill, da leker jenta videre for seg selv. På undergrunnsbanen hjem igjen på ettermiddagen forteller jenta at hun har stjålet en lekefigur fra en bod hos Harald. Mora plasserer figuren utilgjengelig for datteren og sier at hun skal levere figuren tilbake til Harald Henriksson uken etterpå.

Plotet er ganske enkelt, men konflikten forsterkes når man, ved å lese bildene, forstår at mammaen til jenta ikke er på et vanlig, vennskapelig besøk. Mora er på arbeid for å vaske huset til Harald Henrikssons familie. Dette blir aldri uttrykt verbalt, men kommer tydelig frem visuelt. Jenta er jeg-forteller på historiens verbalspråklige nivå, men det visuelle fortellerperspektivet tilbyr leseren mer informasjon enn det jenta har kunnskap om eller evne til å observere eller artikulere. Kristina Hermansson mener jenta kanskje ikke en gang forstår at besøket har sammenheng med arbeidet. «Nevertheless, the narrator seems to lack the knowledge which the reader gathers via the visual presentation: that the children's friendship is steeped in economic relations as the mother is hired to clean Harald's house».²⁷ Jeg mener jenta kanskje forstår at mora utfører et arbeid i hjemmet til Harald Henriksson, men man kan trygt si at hun ikke forstår eller kjenner til rekkeviddene og konsekvensene av dette, verken relasjonelt, sosialt, økonomisk eller med tanke på makt/avmakt.

Det er tre steder vi ser at mora konkret utfører vaskearbeid. På oppslag fire leker jenta og Harald gjemsel, da kommer mora til jenta opp trappen bærende på en støvsuger. På oppslag syv leker jenta med hunden Felix, da står mora bøyd over en vaskebøtte med gule gummihansker på. Bokstavene på flasken med rengjøringsmiddelet som den vaskende kvinnen holder mellom hendene, ser vi opp-ned, men vi kan skimte bokstavene POV. Dette er en vanlig forkortelse for «point of view». Dette forstår jeg som et signal til leseren om å reflektere over den vaskende kvinnens perspektiv. Man bør spørre seg: Hvordan er hennes perspektiv og situasjon representert og formidlet i boka? Selv om vi altså gjennom bildene

²⁷ Hermansson, «Revolution or diversity? Aesthetic and political manifestations of class in three Swedish radical picturebooks from the 2000a and 2010s», 103.

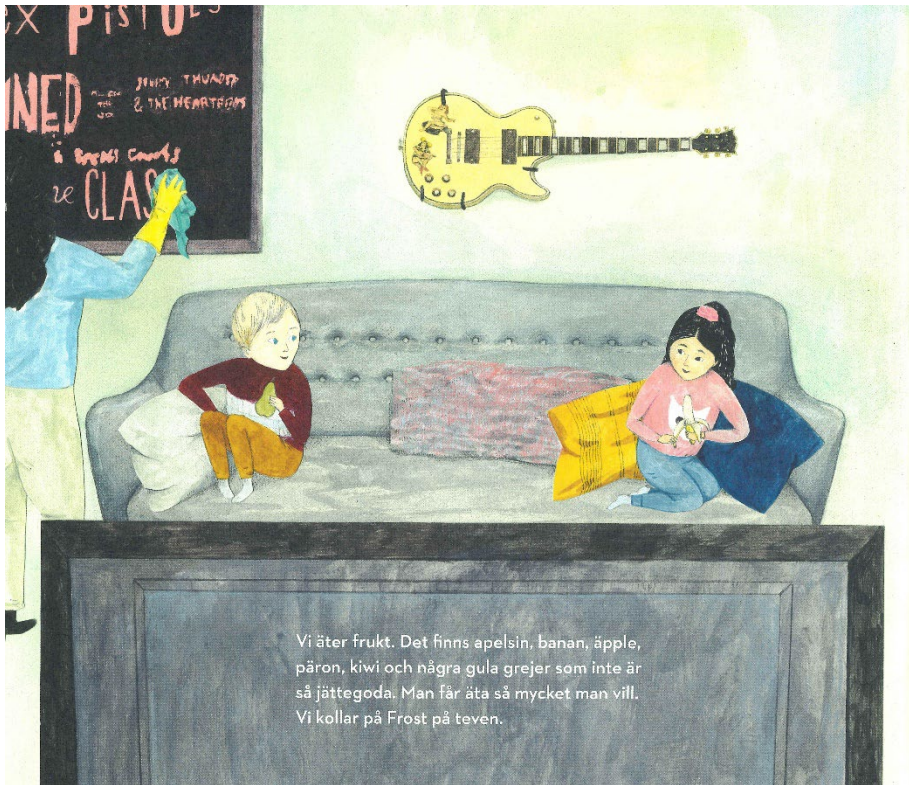
forstår at mora er på jobb hos familien Henriksson, og at arbeidet har konsekvenser for klassesituasjonen til jenta og mora, får vi vite lite om arbeidssituasjonen til mora. Vi vet ikke hvorfor jenta er med mora på arbeid, har de ikke råd til eller rett på barnehageplass? Ut fra boka er det også umulig å vite om hun er fagorganisert, om hun har kontrakt, om hun jobber via et vaskebyrå eller om hun mottar betaling svart. Kanskje de tre bokstavene skal minne oss på at også den vaskende kvinnens perspektiv er viktig.

De tre bokstavene POV kan også leses mer åpent, som en oppfordring til å legge merke til hvem som ser, hvor det fortelles fra, og hva blikket er oppmerksomt på. Altså kan man si at bildeboka oppfordrer leseren til å reflektere over hvordan vasking og vaskeren er synlig eller usynlig i fortellingen.

La oss se nærmere på hva vi som lesere inviteres til å se. Vi følger jenta, jeg-fortelleren, gjennom hennes dag, og det er bare situasjoner der hun er deltagende som er gjengitt. Selv om det er jentas perspektiv som er fremstilt, er det Haralds navn som finnes i boktittelen. Leseren får ikke engang vite navnet til jenta, som er hovedpersonen. Det er da påfallende, nærmest demonstrativt, at Harald i stor grad blir referert til som «Harald Henriksson» gjennom boka, altså med både for- og etternavn. Dette gjør at omtalen av han blir litt formell eller opphøyd. Denne oppvurderingen av Harald starter allerede på fremsiden av boka, der Harald står i døråpningen i huset sitt med ansiktet vendt mot jenta, og da også mot leseren. Vi ser hele han og begge øynene hans. Jentas ansikt ser vi bare fra siden, og hennes blick er rettet mot Harald, noe som da gjør at også leserens blick og oppmerksomhet rettes mot han. Slik blir hennes blick på Harald, på hans liv og situasjon, betydningsfull. Dette forsterker også inntrykket av at han er i en privilegert posisjon i jentas perspektiv så vel som i et allment (klasse)perspektiv.

Det tredje oppslaget der mora illustreres som aktivt vaskende, er oppslag ni. Harald og jenta sitter i hver sin ende av en sofa og spiser frukt og ser på Disney-filmen *Frost*, i bakgrunnen ser vi mora til jenta som tørker støv av en bandplakat på veggen. På plakaten skimter man bandnavnet til punkrockbandet Sex Pistols. Kristina Hermansson skriver om dette oppslaget: «She wipes precisely on the

word ‘class,’ literally and symbolically erasing the word from the supposed progressive identity of the adults paying to have their house cleaned». ²⁸

Brandelius og Dackenberg, *Hemma hos Harald Henriksson* (2018).

Jeg er enig i at dette er et visuelt signal som inviterer leseren til å legge merke til det som skiller tilværelsen til de to barna fra hverandre og altså gjør at de tilhører ulike samfunnsklasser, og at det er paradoksalt at familien som har råd til å få huset vasket, smykker seg med tilsynelatende progressive symbolske markører. Men er ikke oppslaget ytterligere ladet? Jeg mener fillen som mora tørker støv med, skjuler h-en i ‘the Clash’, ikke s-en i ordet ‘class’. I oppslaget er de mindre bokstavene noe utydelige, men font og design gjør det likevel enkelt å identifisere dette som en gjengivelse av plakaten fra Sex Pistols sin turné i 1976, «Anarchy in

²⁸ Hermansson, «Revolution or diversity? Aesthetic and political manifestations of class in three Swedish radical picturebooks from the 2000s and 2010s», 105.

the UK tour», der den politiske rockegruppen The Clash er inkludert på plakaten som «Special Guests». Resultatet av den vaskende hånden til mora er uansett at man ser og leser ordet «clas» og tenker på klasse, men at ordet «clash», sammenstøt, spiller med i forståelsen på samme tid. Det er nettopp et klassesammenstøt som skjer mellom de to barna denne dagen. Jenta, jeg-fortelleren, har kanskje ikke innsikt i det eller et språk for å artikulere seg om dette. Likevel synliggjøres forskjellene i barnas liv for leseren. Kristina Hermansson skriver om det aktuelle oppslaget: «Further, the distinction between verbal and the visual text, that is presupposed by the concept of iconotext, is blurred since significant letters within the picture, rather than part of the typically separate text, are being wiped out. In this respect, aesthetic and political radicalness interplay.»²⁹ Det oppsummerer godt potensialet som ligger i bildebokmediet i denne sammenhengen. Det formmessige grepet, at det bare fortelles visuelt at mora er på jobb, er altså i seg selv en fremvisning av vaskings usynlighet. Men oppslaget med bandplakaten viser at selve vaskingen ikke skjuler klasseforskjeller mellom de som tar jobben som renholder, og de som har råd til å betale for å ha renholder. Og slik er det usynliggjøringen av vaskingen som i denne sammenhengen bidrar til å synliggjøre den.

Vaskingen skjer nesten umerkelig. En ting er at det ikke blir verbalt uttrykt at hele besøket kommer i stand fordi mora i den ene familien skal gjøre en jobb, nemlig å vaske, for den andre familien. Men i de tre oppslagene der vaskearbeidet illustreres, er heller ikke vaskingen oppslagets sentrale aktivitet. Rengjøringen er noe som foregår i bakgrunnen. Også måten barnet forteller om dagen på, tilslører at dette besøket skjer på grunn av en relasjon mellom en arbeidsgiver og en arbeidstager. Ikke på noen av de tre oppslagene der mora er skildret i arbeid, ser leseren blikket hennes. Når hun bærer støvsugeren, ser hun ned, og når hun vasker bildet, står hun med ryggen til. Når hun fyller vann i bøtta, står hun med ryggen bøyd og hodet nedover. Som bildeboklesere ser vi kroppen, men ikke blikket hennes, vi ser situasjonen hun er i, men ikke hennes blick på den.

På oppslag syv er det pause i barnas lek, det er tid for lunsj. Oppslaget viser at Harald og mora hans sitter i stua og spiser spagetti, mens jenta og mora hennes spiser medbrakte brødskeer ved kjøkkenbenken. Mammaen til Harald tilbyr

²⁹ Hermansson, «Revolution or diversity? Aesthetic and political manifestations of class in three Swedish radical picturebooks from the 2000s and 2010s», 105.

dem deres varmlunsj. Hun tilbyr dem derimot ikke å sitte sammen med dem i stua for å spise ved et skikkelig spisebord. Mora til jenta avslår uansett tilbudet om mat, og de to familiene spiser lunsj hver for seg. Dette synliggjør ikke bare avstanden mellom de to familiene, men også hierarkiet mellom den ene mora, som er en arbeidsgiver, og den andre mora, som er en arbeidstaker. Måten jenta og mora trekker seg tilbake til kjøkkenet på, og bort fra Harald og mora hans når de spiser, mimer den usynligheten som kjennetegner vaskearbeidet, og det Annika Olsson kaller den gamle vaskediskursen. Arbeidet skal ikke eksplisitt omtales, og arbeideren skal ikke synes.

Det er en stor forskjell på barnas bomiljø. Jenta sier det ikke direkte, men den lange reiseveien hun og mora har for å komme seg til Haralds hus, synliggjør at den geografiske forflytningen er stor. Vi ser at de forflytter seg fra en bydel med blokkbebyggelse til et sted med eneboliger, dette antydes også på bokas innsidepermer. Som det heter i Augstprisets begrunnelse: «Läsaren tas från miljonprogram till medelklassidyll». Leiligheten som jenta bor i sammen med mora, er møblert med Ivar-reol og Klippan-sofa fra Ikea. Til sammenligning er det kjente designmøbler og -lamper og en materiell overflod i huset til Harald. Jenta sier for eksempel at det er perfekt å leke gjemsel i huset til Harald, «för det finns flere miljoner rum att gömma sig i». Overdrivelsen antyder at jenta er bevisst på at de bor forskjellig. Hun oppdager også et rom hun ikke har vært i før. Det er et rom der familien oppbevarer ting som aldri eller sjeldent er i bruk. Her er treningssaker, slalåmstøvler, dressposer og «en jättestor säck med leksaker. Högst upp ligger en Transformers-gubbe. Precis exakt en sån som jag önskar mej mest av allt i hela världen ...». Lekefiguren er identisk med figuren jenta har sett i et butikkvindu tidligere på dagen. «Det jag önskar mej mest av allt i hela världen är den där Transformers-gubben. Men jag vet att den kostar jättemycket pengar. Så jag tjarar inte ens». Sammenhengen mellom bosituasjon og materielt og økonomisk overskudd blir tydelig. Gjenstanden jenta ønsker seg, men vet at det ikke engang er noe poeng i å ønske seg, ligger glemt og forlatt av Harald, i et rom som er innredet for å oppbevare familiens overflødige saker og utstyr.

Når jeg er interessert i hvilke verdier som formidles om vaskeren, og hvilke verdier vaskeren får muligheten til å formidle, blir denne transformersfiguren sentral. Jenta stjeler nemlig figuren, og hvordan håndterer mora den situasjonen? Mora slår fast at hun skal levere lekefiguren tilbake, og jenta får heller ikke lov til å leke

med den i mellomtiden, altså viser mora at stjeling er galt. Dette er hennes standpunkt til tross for at hun er svært klar over den materielle overfloden hos familien Henriksson. Verken Harald eller mora hans vil trolig merke at figuren er borte før den blir levert tilbake. På siste oppslag skildres forsoningen mellom mor og datter. «När mamma ska natta mej så frågar jag om hon är arg på mej. Mamma tittar på mej jättelänge. Sen säger hon: Nej, jag är inte arg på dej. Sov nu, älskling». Lydia Wistisen tolker moras svar «[...] som att barnet saknar skuld i situationen och bekräftar då tanken att stölden delvis var berättigad».³⁰ Også Kristina Hermansson betoner at barnets handling fremstilles som uakseptabel, men forståelig.³¹

Jeg syns det er interessant at mora venter, i det som for jenta oppleves som «jättelänge», før hun svarer. Hvordan kan vi forstå denne pausen? Det kan være mange grunner til at det tar tid før mora svarer datteren. Kanskje mora ganske enkelt ikke vet hva hun skal svare. Kanskje vitner moras pause om en sorg over at hun ikke har mulighet til å oppfylle alle jentas materielle ønsker. Kanskje dette handler om hvilke konsekvenser barnets handling har for moras arbeid, men at hun velger ikke å involvere barnet i hele problematikken. Kanskje tar mora en pause fordi hun ikke vil overføre bekymringer for konsekvenser tyveriet kan ha for egen arbeidssituasjon. Kanskje hun må trekke pusten for å skjule sin skuffelse over barnets handling. Alt det vi ikke vet om moras tilsettingsforhold, er aspekt som muligens utgjør en del av moras manglende arbeidsrelaterte trygghet, og som i tillegg kan tenkes å ha betydning for hvordan saken med lekefiguren vil bli behandlet videre. Venter mora «jättelänge» før hun svarer fordi hun kanskje frykter at hun nå kan miste jobben, direkte hos Henriksson eller i et eventuelt vaskebyrå? Kanskje frykter hun et dårlig rykte, som vil gå ut over eventuelle nye jobber. Eller kanskje syns hun det i fremtiden blir vanskelig å ha med jenta på arbeid, og kanskje er det dette mora tenker på, at datteren ikke lenger vil få leke med kompisen sin, Harald Henriksson. Det er uansett verdt å merke seg dette paradokset; tilsvarende som at det er «usynliggjøringen» av vaskingen som gjør leseren særlig oppmerksom på vaskingen, vil det at mora gjør opp for tyveriet, avsløre tyveriet for Harald og mora. Dette kan også leses som en parallell til det Åsa Arping påpeker om arbeiderklassens synlighet og usynlighet som et generelt

³⁰ Wistisen, «Har du inga gummistövlar? Fattigdom i 2010-talets svenska bilderbok», 11.

³¹ Hermansson, «Revolution or diversity? Aesthetic and political manifestations of class in three Swedish radical picturebooks from the 2000s and 2010s», 106.

poeng. Med referanse til Beverley Skeggs skriver Arping: «I ansträngningarna att inte igenkännas som arbetarklass syns klasstillhörigheten som tydligast».³²

Men etter tenkepausen, som altså for barnet oppleves som lenge, sier mora at hun ikke er sint, og hun bekrefter i tillegg kjærligheten til barnet sitt ved å kalle henne «älskling». Hvilke verdier er det da mora formidler? På den ene siden kan man si at hun toner ned vanskelighetene jentas handling muligens kan ha for henne som voksen arbeidstaker, men hun formidler noen moralske verdier og ideal som kan ruste jenta i det videre. Kanskje er dette også et uttrykk for at man ikke skal forsøke å skjule og usynliggjøre, verken arbeidsoppgaver, uønskete hendelser eller klassetilhørighet.

Selv om moras stilling som vasker kan være preget av usikkerhet, og selv om arbeidssituasjonen kan bli ytterligere ustabil på grunn av tyveriet, klarer hun å gi barnet sitt trygghet og lærer henne at det er mulig å ordne opp når man har gjort noe galt. Hun står på denne måten opp for datteren. I dette oppslaget, når mora sier god natt, ligger jenta i annen etasje i en køyeseng. Det gjør at mora kan stå og prate med datteren på en måte som gjør at hodene deres i illustrasjonen er i samme høyde. Dette forsterker ikke bare opplevelsen av forsoning mellom dem, men gir også et inntrykk av jevnbyrdighet og fellesskap mellom de to. Der øynene til jenta på bokas fremside er rettet mot Harald Henriksson, er øynene hennes rettet mot mora i det siste oppslaget. Det er en bevegelse fra fortellerens (jentas) oppvurdering av Haralds posisjon i starten av boka, i en retning av en privilegering av moras verdivalg og kjærlighet i slutten. Jenta, som kanskje ikke har lagt merke til eller lagt vekt på moras vasking, ser i alle fall mora som sin allierte.

Mora er ikke protagonisten i denne historien, men hun forvalter og modellerer den gode moralen. Hun lærer datteren at det er galt å stjele, men også at det er mulig å ordne opp etter seg. Mora skal levere tilbake lekefiguren, selv om hun ikke kan vite hva som er konsekvensen av det for sin egen arbeidssituasjon.

I denne boka vises vaskearbeidet frem, men det beskrives eller kommenteres ikke verbalt. Man kan si at boka tematiserer at å forsøke å usynliggjøre vaskearbeidet snarere kan fungere til å synliggjøre det. Fordi vaskingen og vaskearbeidet ikke snakkes om, blir det veldig synlig og viktig. Blikket til jenta, og derfor også leserens, er som vi har sett innledningsvis vendt mot Harald Henriksson, slik blir

³² Åsa Arping, *Att göra klass. Nedslag i svensk samtidsprosa* (Makadam, 2022), 44.

hans privilegerte liv og materielle goder oppvurdert. Jentas sosioøkonomiske situasjon blir ikke, slik heller ikke moras yrkesutøvelse blir det, gitt eksplisitt verbal oppmerksomhet. Men i slutten er det altså barnets fellesskap med mora som vises frem som verdifullt, det er anerkjennelsen av moras moral og tilgivelse som skaper trygghet for barnekarakteren og -leseren.

Vaskedamen som lærer barnet å vaske

Vaskeren, vaskearbeidet og kunnskap om vasking blir fremstilt som noe nærmest uenevnelig i *Hemma hos Harald Henriksson*. I Anna Fiskes bildebok *Vaskedamen* (2015) er det helt motsatt. Her er yrkestittelen, slik den brukes mellom barna på handlingsplanet, til den mest sentrale voksenkarakteren i historien også tittelen på boka. Som i *Hemma hos Harald Henriksson* er det barnets perspektiv som formidles. I *Vaskedamen* er historien fortalt fra perspektivet til barnet hvis hus blir vasket, dette er motsatt fra *Hemma hos Harald Henriksson*, der perspektivet ligger hos barnet som besøker familien som betaler for renholdsarbeidet. Boka er utformet med tegneserieruter, og så godt som all verbaltekst i boka er lagt til dialoger i snakkebobler. Historien formidles med vekt på Lottens erfaringer og forståelseshorisont. Det er barnet som gjennomgår en utvikling og lærer noe nytt om seg selv. Samtidig skal vi se at også i denne boka er det renholderen som innehar og formidler den gode moralen, vaskedamen Aina er en heltet karakter. Ainas vaskeaktivitet i hjemmet blir grundig beskrevet, både verbalt og visuelt. Rengjøringen er i forgrunnen i handlingen så vel som i oppslagene, og Lotten blir tydelig inkludert og involvert i arbeidet.

Fiskes bok *Vaskedamen* handler altså om Lotten som bor med mor og far og et eldre søsken. Foreldrene syns at hverdagen er slitsom, og de krangler en del om ryddeoppgavene som skal gjøres i huset. De ansetter derfor en eldre dame, Aina, som skal vaske hos dem hver uke. Aina og Lotten får god kontakt. Aina tar Lotten med i vaskearbeidet i hjemmet, men også på turer i skogen. Aina er en gammel dame og havner etter hvert på sykehus etter et hjerteinfarkt. Lotten får besøke henne, men Aina dør etter et nytt hjerteinfarkt. Dette er selvfølgelig en stor sorg for Lotten, men hun arver forkleet som Aina alltid har brukt når hun vasker. Lotten tar med seg arbeidsplagget og kunnskapen om vasking inn i voksenlivet.

I innledningen av denne artikkelen siterer jeg fra det første oppslaget i boka. En av Lottens venner spør om de er rike siden de har fått seg vaskedame. Lotten avviser det når hun svarer. «Eh, nei, mamma og pappa blir så slitne av å jobbe, og så er det så mye mas med to barn». Kanskje kan man si at boka dermed selv avviser å bli lest inn i en klassekontekst, og at Fiske med denne åpningen sier at å betale for å få hjemmet vasket ikke handler om økonomi og klasse. Samtidig kan denne åpningen leses som et uttrykk for ikke å se sine egne privilegier. Barnet Lotten representerer middelklassen i så måte, som ikke ser og forstår godene som tilfaller henne (slik Harald Henriksson kanskje heller ikke ser privilegiene som tilfaller han). Dersom vi forstår Lottens svar som et eksempel på den gamle vaskediskursen, der vaskingen bare skjer uten at oppgaven, eller den som utfører arbeidsoppgaven, tillegges verdi eller anerkjennelse, skal vi se at den gamle vaskediskursen utfordres i denne boka. I stedet for å avskrive privilegiene sine får Lotten gjennom boka innsikt i verdien av arbeidet som Aina utfører. Like mye som at det innledende sitatet er et utsagn fra et veslevoksnet barn, er det et uttrykk for at Lotten trenger anerkjennelse. Hun opplever seg som en byrde som gjør at foreldrene krangler og blir så slitne at de ikke klarer å holde huset rent. Gjennom å bli kjent med vaskedamen Aina skal Lotten få oppleve å ha verdi, det samme skal handlingen å vaske få.

Renholderen Aina gjør seg flid med å skape en god relasjon til Lotten, hun spør om det passer at hun støvsuger rommet hennes, hun skryter av de fine barbielærne Lotten har og hun ber om hjelp ved å appellere til Lottens kunnskap. I tillegg gjør Aina arbeidet til noe morsomt gjennom små rim: «Simsalabim så går ledningen inn!» og «Nå har vi vasket hele rasket». Også overfor andre styrker hun Lottens verdi og refererer til de to som et «så fint team!».

Barnet Lotten opplever stadig at foreldrene uttrykker hvor slitsomt det er å ha barn. Mens foreldrene på den ene siden opplever det som et arbeid (endatil som en byrde) både å vaske og å tilbringe tid sammen med Lotten, ser det ut til at Aina på den andre siden styrker Lottens selvfølelse på en måte som gjør det konkrete vaskearbeidet til en lek for både seg selv og Lotten. Aina er i stand til å synliggjøre, for Lotten og leseren, at Lotten er verdifull. Hun kan mange ting, hun er gøy å tilbringe tid med, hun lærer seg ting og så videre. På samme måte synliggjør Aina at vasking er en oppgave som er verdifull å beherske. Lotten utbryter: «Jeg skal bli vaskedame når jeg blir stor!». Utsagnet kan leses som en

eksplisitt oppvurdering av renholderyrket og en kjærlighetserklæring til Aina. Parallelt som Aina gir Lotten anerkjennelse ved å inkludere henne i sine aktiviteter og uttrykker glede ved å være sammen med henne, heves statusen til arbeidsoppgaven å vaske.

Akkurat som i *Hemma hos Harald Henriksson* er det mye vi som lesere ikke vet om den voksne karakteren som utfører arbeidet. Det er ikke så overraskende med tanke på at det er barnekarakterenes historie og utvikling som er i sentrum i begge bøkene. Men for oss som interesserer oss for klasse og prekære arbeidsforhold, er det likevel interessant å reflektere over hvem vaskedamen Aina er, og hvilke arbeidsforhold hun har. Hun er jo en eldre dame. Vi ser at hun nærmest går inn i rollen som en bestemor for Lotten når hun både lærer henne å binde blomsterkrans og å riste tepper. Hun er en trygg voksen Lotten kan snakke med, og arbeidet fremstår som meningsfullt og er kanskje noe hun gjør fordi hun liker å komme i kontakt med folk. Men Aina arbeider ikke bare frem til pensjonsalderen sin, hun arbeider helt til hun får hjerteinfarkt og dør. Kanskje har hun stått i lavtlønnsyrker (som renholdsarbeidet jo er et eksempel på) hele livet, og derfor må hun arbeide for å sikre seg pensjon og pensjonspoeng? Om vaskearbeidet er noe Aina gjør av økonomisk nødvendighet eller av sosiale og relasjonelle grunner, er uavklart i boka.

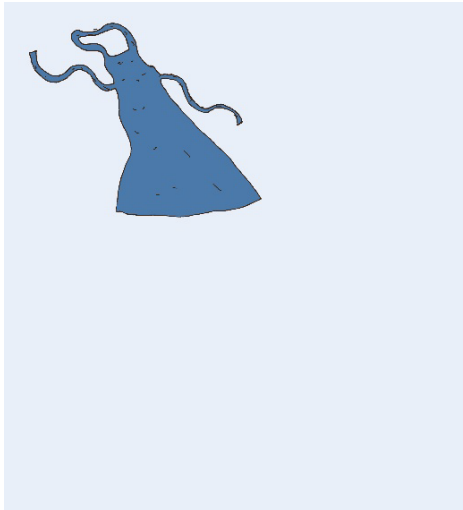
Annika Olsson omtaler, som vi har sett, et skifte i vaskings plass og synlighet i kulturen. Fra å være noe uinteressant har vasking som et profesjonelt virke blitt noe som kan beskrives i detalj. Det er sentralt i narrativet og utgjør en viktig del av karakterbyggingen.³³ Olsson presiserer at renholderne nå ofte fremstår svært kompetente, til og med som helter som er i stand til å representere seg selv så vel som andre.³⁴ Nettopp en slik fremheving av vasking skjer i *Vaskedamen*. I tillegg til at vaskingen vises frem, blir selve kunnskapen om vasking gjort viktig for protagonistens utviklingslinje. Ferdigheter i og kunnskap om vasking blir et verktøy for at barnet Lotten forstår og holder fast ved sin egen verdi.

La oss se nærmere på bokas to siste oppslag, der skinner vaskings verdi tydelig gjennom. Det nest siste oppslaget i boka viser et blått forkle på hvit bakgrunn på hele venstre side av oppslaget. Forkleet er Ainas gamle arbeidsforkle, som Lotten har arvet. Båndene, som man bruker til å knyte forkleet rundt kroppen, står ut

³³ Olsson, «Precarious, Heroes and the Art of Cleaning: Reading 'Cleaning Women'», 90.

³⁴ Olsson, «Precarious, Heroes and the Art of Cleaning: Reading 'Cleaning Women'», 92.

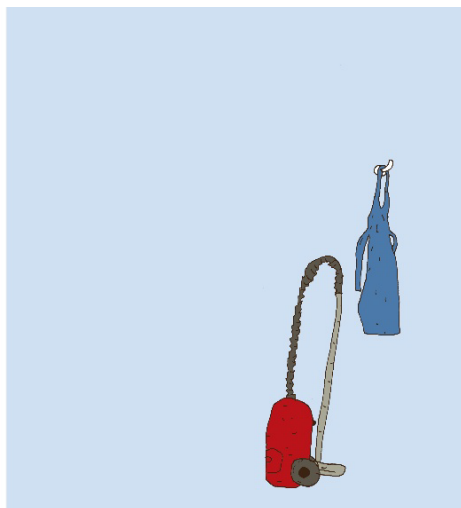
til hver sin side som armer på en kropp og representerer vaskedamen Aina og hennes kunnskap og varme.

Fiske, *Vaskedamen* (2015).

På høyre side i oppslaget har Lotten på seg det samme forkleet, som åpenbart er for stort til henne. En tidsangivelse i venstre hjørne forklarer at dette er en uke etter at Aina døde og Lotten har fått forkleet. Illustrasjonen viser Lotten som rydder og vasker sammen med mora. Lotten har ikke bare kledd seg Ainas arbeidsklær, hun leder også mora i arbeidet, slik Aina ofte har gjort. Hun kommer med et praktisk innspill til mora om at hun må endre innstilling på støvsugeren. Den konkrete kunnskapen hun har fått fra Aina, formidler hun nå videre til sin egen mor. I tegneserieruten under har det gått ti år. En voksen mann med en klut i hånden smiler og sier: «Da har jeg tørket støv inni der, Lotten». Karakteren som vi forstår er Lotten, men som nå er voksen, svarer: «Flott, pappa!». Hun holder støvsugeren og har stadig på seg det blå forkleet, som hun nå har vokst inn i.

På bokas siste oppslag vises det mer rydding og vasking. En ung mann gir Lotten kompliment for forkleet. «Takk, det er fra hun Aina som jeg fortalte om!». Det at Lotten igjen og igjen ikler seg Ainas forkle, og at hun tydelig har fortalt om Aina, bekrefter betydningen vaskedamen Aina har hatt i Lottens liv.

Fiske, *Vaskedamen* (2015).

I rute nummer to ser vi et barn som sitter på en støvsuger og vil hjelpe til, og Lottens smil viser at det ikke bare er vasking Aina har lært henne. Lotten har også tatt med seg Aina sitt syn på barn som kompetente aktører og kompanjonger. Den tredje ruten på oppslaget forsterker forståelsen av Ainas påvirkning på Lotten. Lotten har her vasket moras leilighet sammen med mora, og sammen sier de Ainas lille slagord: «Hele rasket vasket». Arven fra Aina er med andre ord mer enn et gammelt arbeidsforkle. Lotten lærer videre det hun har lært om vasking fra vaskedamen Aina. Men Lotten fører også videre Ainas anerkjennende og inkluderende praksis i måten hun ser og snakker til barn på. Ved å styrke barnets selvfølelse gjennom å inkludere Lotten i vaskearbeidet, slik Aina gjør, blir ikke bare barnets egenverdi løftet, anerkjent og gitt verdi, det blir også selve arbeidsoppgaven å vaske og dermed også aktøren som vasker.

Vi vasker ut

I begge bildebøkene som jeg analyserer her, får vaskeren uttrykke gode verdier. I *Hemma hos Harald Henriksson* etablerer mora at det er galt å stjele, og når hun lover å levere lekefiguren tilbake modellerer hun hvordan man ordner opp når

man har gjort noe galt. Hun synliggjør også at tilgivelse er nødvendig og mulig. I *Vaskedamen* er ikke Aina bare er en kompetent og vennlig voksen i relasjonen til Lotten. Det kan også legges til at det er Aina som, når Lotten innrømmer å ha ramponert en nabohage i sjalusi, forstår at Lotten er lei seg og gir en passelig dose med korrigerende, trøst og tilgivelse. Vi kan jo spørre oss, er det ikke nok å være god i arbeidet sitt, når arbeidet er å vaske? Er det spesielt viktig for en kvinne i et lavtlønnsyrke å vise frem god moral?

Beverley Skeggs sitt begrep om respektabilitet, som handler om å inneha rettskaffenhet, er velkjent innen arbeiderlitteraturforskningen.³⁵ Skeggs er opptatt av at respektabiliteten først og fremst er viktig å bevise når den er truet. Hennes studier viser at arbeiderklassekvinner er særlig utsatte i så måte. I sammenheng med den gode moralen som utvises i *Hemma hos Harald Henriksson*, kan man på den ene siden si at det formidles at det er galt å stjele, et prinsipp som er felles for alle. Det viktig at hun leverer tilbake den stjalne lekefiguren fordi hun som rengjøreri i private hjem er særlig avhengig av tillit og derfor må vise seg frem som ærlig og redelig. På den andre siden kan man si, i tråd med Skeggs, at mora opplever det som det påtrengende viktig å levere lekefiguren tilbake nettopp fordi hennes situasjon som renholdsarbeider gjør hennes respektabilitet utsatt.

På samme måte som at den som er underordnet i et arbeidsforhold stiller strenge krav til seg selv for å fremstå som respektabel, kan den som besitter makten, enklere utfordre etablerte normer uten å miste anseelse, omdømme eller posisjon. Denne dynamikken kan vi se antydes på ulike måter i *Hemma hos Harald Henriksson*, for eksempel i beskrivelsen av barnas lek. De to barna ser ut til å leke jevnbyrdig, og de har glede av hverandres selskap. Det er likevel påfallende at de leker «kung og betjänt», der Harald, i rollen som tjener, kysser jentens/kongens fot. Katrina Hermansson påpeker presist om denne scenen: «What Skeggs states figuratively becomes literal in the depiction of the children transforming power relations in their play: '[I]t is only those who are wealthy who can play being poor'». ³⁶ De leker en rollelek der de leker med maktbalansen. Så går de videre til å bygge hytte. Da går de ut av rollene som over- og underordnet hverandre og

³⁵ Beverley Skeggs, *Formations of Class and Gender: Becoming Respectable*. (London: Sage, 1997).

³⁶ Hermansson, «Revolution or diversity? Aesthetic and political manifestations of class in three Swedish radical picturebooks from the 2000s and 2010s», 106.

inn i igjen i lek med felles prosjekt. Lek muliggjør både rollelek og samarbeid for dem. Jeg tolker denne scenen som en oppfordring til leseren til å legge merke til hvordan alle, bevisst og ubevisst, inngår i strukturelle og relasjonelle maktynamikker.

I begge historiene skrives renholderne frem som helter. Det er mora i *Hemma hos Harald Henriksson* som besitter muligheten til å gjenopprette trygghet for jenta, og det gjør hun. Tilsvarende er det vaskedamen Aina som har mulighet til å lære Lotten at hun mestrer noe, og som formidler til Lotten at hun setter pris på å tilbringe tid med henne. At renholderne er heltene og avgjørende for protagonistenes utvikling og forsoning med egne prosjekter, kan leses som en oppvurdering av renholderen, en karakter som ofte har blitt skjult, oversett og nedvurdert. Samtidig kan det leses som en videreføring av en slik diskurs, for vaskeren er det fremdeles ikke tilstrekkelig å være god i jobben sin som vasker, man må også være i særdeleshet moralsk god. Når renholderen i *Hemma hos Harald Henriksson* og i *Vaskedamen* formidler gode verdier, er det på den ene siden et resultat av at barnelitteratur ofte har en forsonende utgang. På den andre siden kan vi altså i vår sammenheng spørre om ikke behovet for å at vaskeren skal fremstå som moralsk god i barnelitteraturen, kan være et svar på en implisert respektabilitetsvurdering som finnes i allmennheten. Vaskerens godhet kan i så fall sies å skulle kompensere for fordommer mot vaskere og vaskeryrket.

I denne artikkelen ser jeg på hvilken synlighet og status vasking og vaskeren har i de to bildebøkene *Hemma hos Harald Henriksson* og *Vaskedamen*. I *Vaskedamen* nedvurderes innledningsvis barnet så vel som renholdsarbeidet. Begge deler fremstilles som et utmattende ork. Gjennom vaskedamen Ainas måte å utføre renholdsoppgaven på, når hun innlemmer barnet Lotten i arbeidet, heves på samme tid statusen til vaskingen og barnets egenverdi. Lotten opplever å bli sett og anerkjent av den voksnes blikk, og hun ser ut til å kjenne glede og mestring ved oppgavene som blir henne til del. Erfaring med vasking styrker med andre ord hennes selvfølelse som verdifull. Samtidig blir den konkrete synliggjøringen og opplæringen av å vaske fremstilt som nødvendig og nyttig kunnskap i seg selv.

Der vasking blir utført, omtalt og oppvurdert i *Vaskedamen*, blir vasking tonet ned i *Hemma hos Harald Henriksson*. Vaskingen skjer i handlingens og oppslagenes bakgrunn. Det er uklart i hvilken grad jenta forstår at besøket skjer på grunn av moras vaskearbeid. Jeg har argumentert for at den usynliggjøringen

av vaskingen som skjer, fungerer synliggjørende for leseren. Bildebokas formgrep legger nettopp opp til at leseren skal bli bevisst på hva som fortelles, og hva som vises frem.

Jeg leser dette som to ulike forhandlinger med det Olsson kaller den nye vaskediskursen. Det er ingen tvil om at de to kvinnelige renholderne står opp for seg selv. I tekstene skjules ikke arbeidet eller verdien i arbeidet de utfører, kanskje snarere inviterer tekstene leseren til å legge merke til nettopp betydningen og verdien av at de vasker.